

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.2.8>

ODESKI ZAMEK WIĘZIENNY W KONTEKŚCIE ROZWOJU SIECI WIĘZIEŃ W GUBERNIACH UKRAIŃSKICH W PIERWSZEJ POŁOWIE XIX WIEKU

Oleksii Korotkyi

*kandydat na uzyskanie PhD Katedry Historii i Filozofii
Berdiańskiego Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego (Berdiańsk, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0001-6267-3321

davidmartinandreaskorelli@gmail.com

Adnotacja. Artykuł analizuje postęp i cechy budowy Odeskiego zamku więziennego. Rozważono proces zatwierdzenia dokumentacji projektowej i trudności napotkane przez lokalną administrację na drodze do przydzielenia niezbędnych funduszy. Autor analizuje późniejsze wykończenie wnętrza instytucji, które miało miejsce w pierwszej połowie XIX w. Budowa więzienia w Odessie jest rozpatrywana w kontekście rozprzestrzeniania się sieci kamiennych zamków więziennych w ukraińskich guberniach, które w badanym okresie zastąpiły drewniane ostrogi. Ustalono, że budowa Odeskiego zamku więziennego napotkała problemy typowe dla imperium, takie jak brak funduszy w lokalnym budżecie, niewielkie przydziały i trudności w znalezieniu wykonawców. Stwierdzono, że przyczyną tego był brak systematycznej polityki reorganizacji miejsc pozbawienia wolności. Opóźnienie w modernizacji więzień spowodowało całą reformę.

Słowa kluczowe: Odessa, zamek więzienny, polityka karna, kontraktowanie, gubernia chersońska.

ODESSA PRISON CASTLE IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF THE NETWORK OF PRISON PLACES IN UKRAINIAN PROVINCES IN THE FIRST HALF OF THE 19TH CENTURY

Oleksiy Korotkyi

*Postgraduate Student at the Department of History and Philosophy
Berdynsk State Pedagogical University (Berdyansk, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0001-6267-3321

davidmartinandreaskorelli@gmail.com

Abstract. The article investigates the construction process and peculiarities of the Odessa prison castle. The approval process of the project documentation and difficulties that arose in the local administration on the way to allocating the necessary funds are considered. The further construction inside the institution, which took place in the first half of the 19th century, is analyzed. The construction of the prison in Odessa is viewed in the context of the spread of the network of stone prison castles in the Ukrainian provinces, which replaced wooden fortresses in the investigated period. It has been established that the construction of the Odessa prison castle faced typical problems for the empire, such as a lack of funds in the local budget, small appropriations, and difficulties in finding contractors. It is concluded that the reason for this was the absence of a systemic policy in the matter of reorganizing places of imprisonment. The delay in the modernization of prisons led to the slowing down of the entire reform.

Key words: Odessa, prison castle, penal policy, contractor, Kherson province.

ОДЕСЬКИЙ ТЮРЕМНИЙ ЗАМОК В КОНТЕКСТІ РОЗБУДОВИ МЕРЕЖІ МІСЦЬ УВ'ЯЗНЕННЯ В УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЯХ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТ.

Олексій Короткий

*здобувач PhD кафедри історії та філософії
Бердянського державного педагогічного університету (Бердянськ, Україна)*

ORCID ID: 0000-0001-6267-3321

davidmartinandreaskorelli@gmail.com

Анотація. У статті досліджено хід та особливості побудови Одеського тюремного замку. Розглянуто процес затвердження проектної документації та складнощі, які виникали в місцевій адміністрації на шляху до виділення необхідних коштів. Проаналізовано подальшу добудову всередині установи, яка відбувалась в першій половині XIX ст. Будівництво в'язниці в Одесі розглянуто в контексті поширення Українськими губерніями мережі кам'яних тюремних замків, які в досліджуваний період замінили собою дерев'яні остроги. Встановлено, що при побудові Одеського тюремного замку виникли типові для імперії проблеми, такі як нестача коштів в місцевому

бюджеті, малі асигнації та складнощі в пошуку підрядників. Зроблено висновок, що причиною цього була відсутність системної політики в справі реорганізації місць ув'язнення. Затримка в модернізації тюрем призводила до гальмування всієї реформи.

Ключові слова: Одеса, тюремний замок, карна політика, підряд, Херсонська губернія.

Вступ. Перша чверть XIX ст. стала періодом певної кризи соціального порядку в Російській імперії. Ліберальні реформи початку століття, які призвели до зниження ефективності адміністративного апарату та війни, які прокотились державою в ці роки стали причиною підвищення злочинності, жебрацтва та волоцюжництва, що вимагало кращого врегулювання карної політики держави. Разом з цим, перетворенням в карній системі Російської імперії сприяв і рух за тюремні реформи, що ширився Європою завдяки англійським реформаторам. Трансформація та деталізація законодавства щодо заслання та тюремного ув'язнення в стали причиною модернізації карної інфраструктури. Частиною цього процесу стала побудова в імперії нових місць ув'язнення – кам'яні стіни тюремного замку змінили дерев'яний тин острогу.

На сьогодні опублікована значна кількість праць, присвячена історії будівництва тюремних замків в Україні. Історію створення мережі тюремних закладів на території сучасної Запорізької області досліджували П. Кравчук та В. Карпенко (Карпенко, 2010; Кравчук, 2014). Історію Олександрівського тюремного замку також досліджувала В. Пальченкова (Пальченкова, 2018). Розвиток тюремної справи в Миколаєві досліджував Л. Левченко (Левченко, 2019). Процес розбудови губернської та повітових тюрем в Слобідсько-Українській губернії був предметом вивчення Р. Кравченко (Кравченко, 2013; Кравченко, 2012) та Б. Галь (Галь, 2014). О. Самойленко та К. Кузіна присвятили свої розвідки історії пенітенціарних установ Києва (Самойленко, 2018) та Вінниці (Кузіна, 2019). Розвиток пенітенціарних закладів Волині досліджено М. Яцишиним та І. Левчуком (Яцишин, 2018). Історії Одеського тюремного замку торкалися в своїх дослідженнях О. Короткий (Короткий, 2021) та Є. Юраш (Юраш, 2021).

Метою даного дослідження є аналіз особливостей будівництва тюремного замку Одеси в контексті розбудови мережі пенітенціарних установ на території українських губерній в період першої половини XIX ст.

Основна частина. Передісторією будівництва тюремних замків можна вважати побудову перших кам'яних тюремних замків в Малоросійській губернії на початку XIX ст. Початок цього процесу поклав указ 1800 р. про ремонт та будівлю за старими планами в Малоросійській губернії 12 острогів. Фактично ж йшла мова про перебудову дерев'яних острогів на кам'яних фундаментах, однак через брак коштів цей проект не було реалізовано (Галь, 2014: 168). Завдяки цьому в 1802 р. з'явився новий проєкт Чернігівської в'язниці генерал-губернатора Олексія Куракіна (ПСЗРИ. Собр. 1. №20465). В нових кам'яних в'язницях передбачався розподіл в'язнів на три розряди, окремі приміщення для жінок та чиновників і дворян. План мав стати прикладом влаштування тюрем не тільки на території колишньої Гетьманщини, але й всієї імперії (ПСЗРИ. Собр.1. №22963), однак, знову ж таки через нестачу коштів це не було втілено в життя. Виключенням залишились нові в'язниці в Чернігові, Ніжині та Глухові, завершені в 1806-1809 рр. (Короткий, 2021: 89).

Планування цих в'язниць мало перехідний характер. Наявність декількох корпусів на території замку (в випадку Ніжину та Глухова дерев'яних) свідчить про спадок архітектури дерев'яного острогу. Проте, кам'яна огорожа з кутовими баштами та розміщення караульні в прибудові до воріт тюрми були не типовими архітектурними рішеннями для імперії і мали більше спільного з тюремними замками ніж з острогом.

Новий етап розбудови тюремних замків на території України починається з візиту російського імператора до Харкова в 1817 р. (Кравченко, 2012: 163). За результатами огляду острогів імперії, Олександр I видав указ, за яким повелів «покрасити (в острогах) стан чистоти й охайності» (ПСЗРИ. Собр.1. №27181).

В самому Харкові спорудження тюремного замку розпочалось після серії невдалих пошуків підрядників, причиною чого була недостатня асигнована сума. В результаті, було вирішено будувати замок господарським чином «за виїздом з міста», призначивши в якості відповідального за проєкт поміщика М. Лосева. Замок вартістю 225 тис. крб. за планом архітектора Йосипа Шарлеманя-Бодє, який очолював технічний комітет Міністерства внутрішніх справ, було збудовано в 1820–1822 р. і вже наступному році до нього були переведені перші арештанти (Кравченко, 2012: 164-165). План став прикладом для побудови губернських тюремних замків в імперії (ПСЗРИ. Собр.1. № 28617).

В ці ж роки було побудовано тюремний замок в Вінниці, де в'язні утримувались у найнятому будинку міської гімназії. В 1822 р. магістрат ухвалив рішення про будівництво тюремного замку за Південним Бугом, за межами центральної частини міста (Кузіна, 2019: 60).

На території Херсонської губернії першим містом, в якому було побудовано тюремний замок мала стати Одеса. Питання про необхідність його побудови постало в 1816 р. На цей момент, не зважаючи на тісноту приміщень, в Одесі арештанти утримувались при місцевій поліції та комерційному суді (ДАОО. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 35. Арк. 1). Приводом до побудови спеціального «тюремного дому» стала пожежа, яка трапилась в місці утримання в'язнів і «загрожувала великою небезпекою місту» (ДАОО. Ф.2. Оп. 1. Спр. 35. Арк. 1). Вже в наступному році з прибутків одеської портової митниці на побудову замку виділили 42,294 крб. і граф Ланжерон доручив одеському коменданту Фомі Александровичу Кобле побудувати тюремний замок так, щоб він не «являвся очам» (ДАОО. Ф.2. Оп.1. Спр. 35. Арк. 6).

Гроші доволі швидко були виділені одеському будівничому комітету, адже в усіх розпорядженнях зазначалась необхідність терміново розпочати будівництво. Причиною цього була традиційно велика кількість в'язнів в місті, викликана «великою кількістю справ по міському магістрату, безперервним надходженням втікачів і волоцюг та сам розмір міста» (ДАОО. Ф. 59. Оп. 1. Спр. 118. Арк. 97). До швидшої побудови в'язниці спонукав,

зокрема, поганий стан будівлі яка тимчасово використовувалась як тюрма (ДАОО. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 35. Арк. 16). Однак, доволі швидко виявились труднощі в організації будівництва, адже комітет не зміг знайти підрядників ні в Херсонській, ні в сусідніх губерніях Південної України (ДАОО. Ф. 59. Оп. 1. Спр. 118. Арк. 35-36), які б погодились побудувати замок згідно наданого кошторису (ДАОО. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 35. Арк. 20).

В зв'язку з затримкою в будівництві та відсутністю підрядників за вказівкою графа Ланжерона архітектору Олександр Дігбі, який тоді саме працював над будинком графа, було доручено створити новий план в'язниці (ДАОО. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 35. Арк. 38). Орієнтиром для плану мала стати в'язниця в Таганрозі, побудована 1806 р. Копію її плану було доставлено в Одесу (ДАОО. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 35. Арк. 25) після візиту графа Ланжерона до Таганрогу (ДАОО. Ф. 59. Оп. 1. Спр. 118. Арк. 62). За новим планом кошторис склав суму 56 тис. крб., однак охочих взятись за побудову так і не з'явилося (ДАОО. Ф. 59. Оп. 1. Спр. 118. Арк. 7). Варто зауважити, що організація тюремної справи в Таганрозі в цей період слугувала взірцем для Одеси, зокрема, за прикладом цього міста в Одесі в 1825 р. буде утворена посада тюремного наглядача (ПСЗРИ. Собр. 1. № 30420).

Нові торги відбулись вже в 1819 р. за новим планом архітектора Джовані Фраполі, кошторис до якого за три роки сягнув вже 96 тис. крб. За результатами торгів перемогла пропозиція Симона Томазіні в 88 тис. крб. (ДАОО. Ф. 59. Оп. 1. Спр. 118. Арк. 89). Позаяк ця сума значно перевищувала асигновані раніше державою кошти, то справа побудови в'язниці знову загальмувала (ДАОО. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 35. Арк. 39) і на кінець 1822 р. її побудова так і не розпочалась (ДАОО. ф.2. Оп. 1. Спр. 35. Арк.44). Виправити це положення пропонувалося перетворивши під тюрму та гамівний будинок військові казарми. Таку ідею пропонував градоначальник Одеси Олександр Гур'єв, однак, його пропозицію було відкинуто (ДАОО. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 35. Арк. 45–46).

Новий, четвертий за рахунком, план в'язниці було підготовлено за дорученням градоначальником архітектором Франческо Боффо в 1823 р. Кошторис за цим планом сягнув вже 195, 775 тис. крб., а тому на додачу до вже виділених 42 тис. крб. граф Михайло Воронцов постановив виділити кошти з міських прибутків Одеси (ДАОО. Ф. 59. Оп. 1. Спр. 118. Арк. 93–94).

За планом в'язниця мала бути розрахована вже на 400 в'язнів, позаяк будівля на Преображенській площі, яка використовувалась для утримання арештантів була переповнена вдвічі: розрахована на 150 чол. вона в 1823 р. вміщала в собі 300 арештантів, що призводило до «заразливих гарячок» та частих втеч (ДАОО. Ф. 59. Оп. 1. Спр. 118. Арк. 95). Торги на підряд були призначені на жовтень 1823 р. (ДАОО. Ф. 59. Оп. 1. Спр. 118. Арк. 104), на яких за право будівництва змагались купці Ілья Орлов, Федір Ергард та Сімон Томазіні. Перемогла пропозиція останнього в 214 900 крб. В інших містах бажаючих взяти підряд не знайшлося (ДАОО. Ф. 59 Оп. 1. Спр. 118. Арк. 108–109).

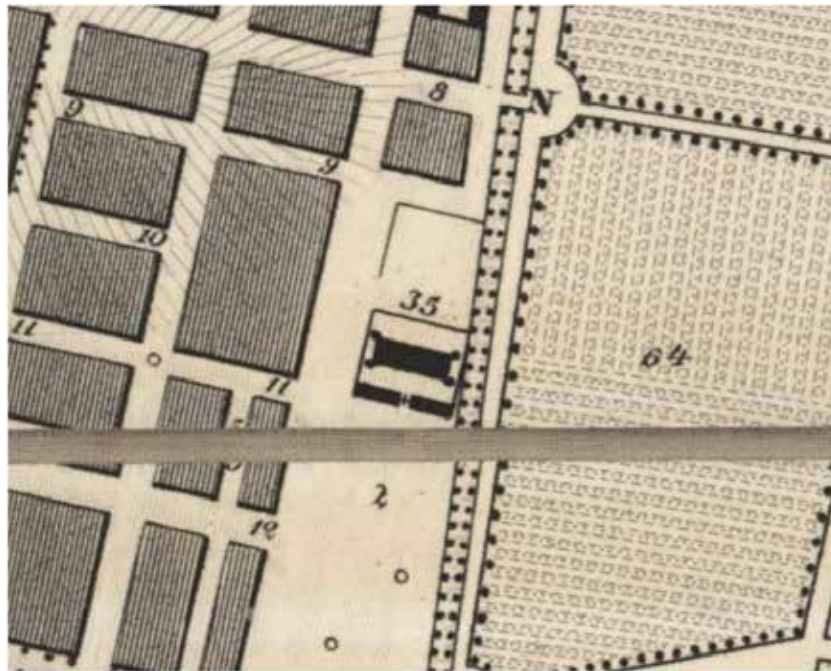
За результатами перегляду кошторису загальна сума будівництва тюремного замку сягнула 238 208 крб. (ДАОО. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 49. Арк. 22). Перші матеріали для будівництва почали заготовляти в січні 1824 р., для чого ще до остаточного підтвердження виділення коштів на будівництво сенатом, під заставу в вигляді дому Симона Томазіні було виділено 25 тис. крб. на закупівлю деревини (ДАОО. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 49. Арк. 36). В кінці місяця, згідно повідомлення голови одеського митного округу, на будівництво нового замку почали звозити каміння (ДАОО. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 49. Арк. 57). Це викликало окрему проблему, адже вибране Сімоном Томазіні місце біля валу мало бути незаймане згідно до правил для Порто-франко в Одесі від 9 червня 1822 р. (ПСЗРИ, Собр.1, №29068). Проте, як можна побачити на плані міста 1843 р., цим розпорядженням знехтували і замок врешті було побудовано безпосередньо біля межі порто-франко (План города Одессы, 1843).

Основне будівництво було завершено 1826 р. Тюремний замок та площа біля нього зайняли цілий міський квартал біля так званого Куликового поля. Пізніше, в районі в'язниці почали розбудовувати казарми внутрішньої охорони, яка працювала в тюрмі, та будівлі для іншого персоналу. Позаяк тюрма на практиці була не тільки місцем відбування покарання, але й місцем продовження злочинної кар'єри, зокрема фальшивомонетництва (ДАОО. Ф. 361. Оп. 1. Спр. 162. Арк. 16–17), то в районі почали мешкати особи, які співпрацювали з арештантами, а не рідко й самі поповнювали тюремне населення.

Початок функціонування тюремного замку сприяв не тільки вирішенню проблеми тісноти серед арештантів, але й тюремним перетворенням в регіоні. Поява нової тюрми відкрила можливість до заснування в Одесі комітету Піклувального товариства про тюрми. Хоча саме Товариство було створено в Санкт-Петербурзі ще 1819 р., однак відкриття регіонального комітету в Південній Україні відбулось тільки в 1828 р. (ДАОО. Ф. 361. Оп. 1. Спр. 1а. Арк. 3). На нашу думку, це свідчить про те, що саме Одеса мала стати центром модернізації пенітенціарної справи в регіоні. Про це свідчить, зокрема, те, що за рішенням очільника Петербурзького Комітету князя В. Трубецького Одеський комітет мав право піклування про всі тюрми в Новоросійському генерал-губернаторстві (ДАОО. Ф. 361. Оп. 1. Спр. 1а. Арк. 4).

Свою діяльність комітет розпочав в 1829 р., одразу виявивши певні недоліки, допущені при проектуванні головного корпусу в'язниці. Так, зокрема, виявилось, що деякі кімнати для утримання в'язнів були завеликими, через що довелось їх розбити на декілька приміщень (ДАОО. Ф. 1. Оп. 200. Спр. 65. Арк. 2). Хори та інші місця для відвідувачів в тюремній церкві були розділені задля того, щоб навіть під час церковних богослужінь зберігати диференціацію в'язнів за видом злочинів (ДАОО. Ф. 1. Оп. 200. Спр. 65. Арк. 3).

Особлива увага була звернена на влаштування в тюремному замку госпіталю. Рішення про його побудову було прийнято 1829 р., коли Лікарська управа міста рекомендувала створити госпіталь в розрахунку на 40 чол. розподіливши місця на жіноче та чоловіче відділення. Необхідність створення госпіталю була

Одеський тюремний замок (35) на плані міста 1843 р.

викликана потребою утримувати хворих в'язнів в міських лікарнях. Так, в 1827 р. в середньому в міських лікарнях перебувало від 12 до 16 чол. (ДАОО. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 87. Арк. 1).

Подальша добудова замку була пов'язана з будівництвом цистерни на дворі замку в 1847 р. (ДАОО. Ф. 361. Оп. 1. Спр. 97) та окремого флігелю для боржників.

Згідно законодавства боржники мали утримуватися в тюрмах до виплати боргу. В період що передував тюремним реформам боржники утримувались разом з іншими в'язнями. Рух за тюремні перетворення, який очолив Джон Говард в Англії особливо критикував цю практику та ставив за мету диференціацію в'язнів, адже боржники складали в англійських тюрмах часів Говарда 59,7% (Ignatieff, 1989: 28). Згідно звітів Одеського комітету боржники в місті на межі 1830–1840-х рр. складали всього 6%, (Отчетъ о дѣйствіяхъ..., 1837; Краткій отчетъ..., 1841; Краткій отчетъ..., 1839), однак пенітенціарна теорія, якої притримувалось Товариство піклувальне про тюрми вимагала відокремлення цієї категорії арештантів (ПСЗРИ. Собр. 1. № 27894).

Процес побудови флігелю в деяких своїх рисах нагадував історію побудови самого замку. В 1850 р. одеський архітектор Франц Моранді розробив план флігелю, кошторис якого склав 3557 крб., але, як і в випадку з в'язницею, реалізація проєкту затрималась через нестачу коштів в міській скарбниці (ДАОО. Ф. 2. Оп. 5. Спр. 151. Арк. 7). Тільки в 1853 р. проєкт вдалося затвердити в Головному управлінні шляхів сполучення, в відомстві якого знаходились всі будівничі комітети в імперії (ДАОО. Ф. 2. Оп. 5. Спр. 151. Арк. 22).

Загалом, в 1820-х рр. в імперії було збудовано 16 нових тюрем, а в період 1830-1864 р. ще 37 в'язниць. Таким чином, як і в випадку всієї тюремної реформи модернізація пенітенціарної інфраструктури в Російській імперії розтягнулася на десятиліття.

Головною причиною затримки розбудови тюремної інфраструктури було те, що місцевому керівництву не вистачало державних асигнувань. Бажання влади заощадити кошти на будівництві нових установ створювало ситуацію, коли не з'являлося охочих взяти підряд на будівництво, як це відбувалось в Малоросійській губернії на початку XIX ст. (Галь, 2014: 168), в Одесі впродовж 1817–1823 рр. чи в Харкові в 1819 р. (Кравченко, 2012: 164). Відсутність підрядників призводила до перегляду кошторисів та планів.

Створення капіталу для будівництва в'язниць доволі часто покладалось на місцеві кошти. Якщо на губернські тюремні замки державні кошти виділялись охочіше, як це було в Одесі чи Харкові, то повітові, часто, будувались місцевими силами. Так, на в'язниці в містах Харківської губернії в 1844 р. в ній було влаштовано тюремний збір з непривілейованих станів, завдяки якому за шість років вдалося накопичити 150 тис. крб. для будівництва шести тюрем. Однак, частина цих грошей була досить швидко витрачена на ремонт державних будинків в Харкові. Така ситуація призвела до того, що збір коштів тривав в губернії аж до 1858 р. (Кравченко, 2013: 44). Інша ситуація з затримкою виділення коштів склалась в Оріхові, де підрядник, попри вчасну побудову тюрми в 1824 р. отримав необхідні кошти за неї тільки після імператорського втручання в цю справу в 1832 р. (Кравчук, 2010: 13).

Економія в виділенні коштів на будівництво тюремних споруд призводило до того, що попри всі недоліки для утримання в'язнів роками використовувались застарілі та часто непризначені для цього будівлі. Приводом до їх ремонту чи побудови нових споруд часто ставала не стільки системна політика, скільки надзвичайні ситуації. Так, пожежі в місцях ув'язнення в Одесі та Сумах були приводом до актуалізації питання будівництва тюремного замків в 1816 р. та 1839 р. (Кравчук, 2013: 43). В Харкові, як зазначалося вище,

приводом до побудови губернської в'язниці став візит в місто імператора. Подібне спонукало до побудови нових в'язниць по всій імперії. Розповсюдженою причиною для побудови нових тюремних замків була переповненість та тіснота в'язниць або їх жахливий матеріальний стан.

Висновки. Побудований в 1823–1826 рр. в період активного тюремного будівництва Одеський тюремний замок на 400 арештантів став важливим пенітенціарним закладом регіону. Його будівництво засвідчило поширення на територію Південної України процесу розбудови мережі тюремних замків. Обнесені високими кам'яними стінами та винесені з центру на околиці міст, ці установи не тільки змінювали культурний ландшафт, але й були засобом впровадження нової карної політики в імперії, яка передбачала диференціацію ув'язнених, посилення дисципліни та покращення матеріального становища в'язнів.

Під час створення проєкту та будівництва тюремного замку в Одесі виникло багато типових для імперії проблем. Економія коштів, які виділялись державою на будівництво тюрем ставала причиною складання нереалістичних кошторисів, що, іноді, на роки затримувало пошук підрядників. В випадку Одеси це призводило не тільки до перегляду необхідних коштів, але й до кардинальних змін в планах замку, адже за роки затримок Міністерство внутрішніх справ встигло створити нові типові плани в'язниць, а в самій Одесі збільшилась кількість арештантів.

Той факт, що більша частина сум, на які будувались тюремні замки походила з місцевих прибутків, свідчило про те, що держава вважала справу модернізації місць ув'язнення проблемами місцевого управління. Такий підхід гальмував не тільки створення тюремних замків, але й всю тюремну реформу, перші кроки до якої були зроблені на початку XIX ст., позаяк питання розподілу в'язнів, покращення їх побуту, організації дозвілля були тісно пов'язані з влаштуванням тюремного простору. Побудова в Одесі великого тюремного замку створила передумови для модернізації в місті та губернії всієї пенітенціарної практики, яка розпочнеться з діяльністю Піклувального про тюрми комітету.

Список використаних джерел:

1. Галь Б. До історії Глухівської в'язниці у першій половині XIX ст. *Сіверщина в історії України*. 2014. Вип. 7. С. 168–171.
2. Карпенко В., Кравчук П. З історії місць ув'язнення Запорізького регіону. Запоріжжя : Сектор СВВП УДДУ ПВП у Запорізькій області, 2010. 38 с.
3. Короткий О. Трансформація тюремного досвіду в Російській імперії в першій третині XIX ст. на прикладі Херсонської губернії. *Zaporizhzhia Historical Review*. 2022. Vol. 6(58). С. 84–96. DOI: 10.26661/zhv-2022-6-58-08
4. Кравченко Р. Сумський тюремний замок у XIX ст. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2013. Вип. XXXVII. С. 42–46.
5. Кравченко Р. Харківський тюремний замок – перша кам'яна в'язниця міста. *Збірник наукових праць / Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Серія «Історія та географія»*. 2012. Вип. 44. С. 163–168.
6. Кравчук П. Місця ув'язнення у Південній Україні як складова державного господарства: остання чверть XVIII – перша половина XIX століття. *Музейний вісник*. 2014. № 14. С. 142–161.
7. Краткий отчет о положении и дѣйствіяхъ Общества попечительнаго о тюрьмахъ за 1838 годъ. Санкт-Петербургъ: Въ типографіи отдѣльнаго корпуса внутренней стражи, 1839. 68 с.
8. Краткий отчет о положении и дѣйствіяхъ Общества попечительнаго о тюрьмахъ за 1840 годъ. Санкт-Петербургъ: Въ типографіи III отдѣлення собственной Е. И. В. канцеляріи, 1841. 61 с.
9. Кузіна К. Тюрма у міському просторі Вінниці (кінець хіх – початок хх ст.): локація та внутрішній устрій. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2013. №3(9). С. 59–80. DOI : 10.34015/2523-4552.2019.3.05.
10. Левченко Л. Миколаївський піклувальний про тюрми комітет як орган управління тюремним господарством та опіки над в'язнями. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2019. №3(9). С. 44–58. DOI : 10.34015/2523-4552.2019.3.04.
11. Отчетъ о дѣйствіяхъ Общества попечительнаго о тюрьмахъ за 1836 годъ. *Журналь Министерства внутреннихъ дѣль*. 1837. №5. С. 177–207, 350.
12. Пальченкова В. Олександрівський тюремний замок: дата заснування. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2018. №4(6). С. 55–62.
13. План города Одессы: гравированный со съемки Генеральнаго штаба штабс-капитана Глебова при Военно-топографическом депо MDCCCXLIII. Санкт-Петербург: Военно-топографическое депо, 1843.
14. Полное собрание законов Российской империи. Собрание первое: в 45 т. Санкт-Петербург: Типографія II Отдѣлення Собственной Его Императорскаго Величества Канцеляріи. 1830.
15. Самойленко О. З історії Київської губернської в'язниці. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2018. №4(6). С. 63–76.
16. Юраш Є. Одеський комітет піклувального товариства про в'язниці: формування, склад, діяльність : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Одеса, 2021. 212 с.
17. Яцишин М., Левчук І. Місця позбавлення волі у Волинській губернії Російської імперії наприкінці XVIII – початку XX ст. (історико – правове дослідження) : монографія. Луцьк : ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2018. 152 с.
18. Ignatieff M. A just measure of pain: The Penitentiary in the Industrial Revolution, 1750-1850. London: Puffin. 1989. 288 p.
19. Державний архів Одеської області. Ф. 1. Оп. 200. Спр.65. 6 арк.
20. Державний архів Одеської області. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 35. 50 арк.
21. Державний архів Одеської області. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 49. 77 арк.
22. Державний архів Одеської області. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 87. 20 арк.
23. Державний архів Одеської області. Ф. 2. Оп. 5. Спр. 151. 152 арк.
24. Державний архів Одеської області. Ф. 59. Оп. 1. Спр. 118. 195 арк.

25. Державний архів Одеської області. Ф. 361. Оп. 1. Спр. 1а. 102 арк.
26. Державний архів Одеської області. Ф. 361. Оп. 1. Спр. 97. 6 арк.
27. Державний архів Одеської області. Ф. 361. Оп. 1. Спр. 162. 29 арк.

References:

1. Hal B. (2014). Do istorii Hlukhivskoi v'iaznitsi u pershii polovyni XIX st. [To the History of the Hlukhiv Prison in the First Half of the 19th Century]. *Sivershchyna v istorii Ukrainy*. Vyp. 7. Pp. 168–171. [in Ukrainian]
2. Karpenko V., Kravchuk P. (2010). Z istorii mistu uviaznennia Zaporizkoho rehionu [From the History of Places of Detention in the Zaporizhzhia Region]. *Zaporizhzhia: Sektor SVPR UDDU PVP u Zaporizkii oblasti*. 38 p. [in Ukrainian]
3. Korotkyi O. (2022). Transformatsiia tiuremnogo dosvidu v Rosiiskii imperii v pershii tretini KHIKh st. na prykladi Khersonskoi hubernii [Transformation of Prison Experience in the Russian Empire in the First Third of the 19th Century: The Example of the Kherson Province]. *Zaporizhzhia Historical Review*. Vol. 6(58). Pp. 84–96. DOI: 10.26661/zhv-2022-6-58-08. [in Ukrainian]
4. Kravchenko R. (2013). Sumskyi tiuremnyi zamok u XIX st. [The Sumy Prison Castle in the 19th Century]. *Naukovi pratsi istorichnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*. Vyp. XXXVII. Pp. 42–46. [in Ukrainian]
5. Kravchenko R. (2012). Kharkivskiy tiuremnyi zamok – persha kamianna viaznitsia mista [The Kharkiv Prison Castle - the First Stone Prison of the City]. *Zbirnyk naukovykh prats / Khark. nats. ped. un-t imeni H. S. Skovorody. Seriya «Istoriia ta heohrafiia»*. Vyp. 44. Pp. 163–168. [in Ukrainian]
6. Kravchuk P. (2014). Mistsia uviaznennia u Pivdennii Ukraini yak skladova derzhavnoho hospodarstva: ostannia chvert XVIII - persha polovyna KHIKh stolittia [Places of Detention in Southern Ukraine as a Component of State Economy: The Last Quarter of the 18th – First Half of the 19th Century]. *Muzeinyi visnyk*. №14. Pp. 142–161. [in Ukrainian]
7. Kratkii otchet o polozhenii i dei-stviakh Obshchestva popechitel'nago o tiurmakh za 1838 god [Brief Report on the Condition and Activities of the Society for the Care of Prisons for 1838] (1839). Sankt-Peterburg: V tipografii otdel'nago korpusa vnutrennei strazhi. 68 p. [in Russian]
8. Kratkii otchet o polozhenii i deystviakh Obshchestva popechitel'nago o tyurmakh za 1840 god [Brief report on the situation and activities of the Society for the Care of Prisons for 1840] (1841). Sankt-Peterburg: V tipografii III otdeleniya sobstvennoi E. I. V. kantselyarii. 61 p. [in Russian]
9. Kuzina K. (2013). Tyurma u mistskomu prostori Vinnytsi (kints' khik – pochatok khkh st.): lokatsiya ta vnutrishnii ustroi [Prison in the urban space of Vinnytsia (late 19th – early 20th century): location and internal structure.]. *Visnyk penitentsiarnoi asociatsii Ukrainy*. No.3(9). Pp. 59–80. DOI: 10.34015/2523-4552.2019.3.05. [in Ukrainian]
10. Levchenko L. (2019). Mykolaivskiy pikluvalnyi pro tiurmy komitet yak orhan upravlinnia tiuremnym hospodarstvom ta opiky nad v'iazniamy [Mykolaiv Care Committee for Prisons as an organ of prison management and guardianship over prisoners]. *Visnyk penitentsiarnoi asociatsii Ukrainy*. No. 3(9). Pp. 44–58. DOI: 10.34015/2523-4552.2019.3.04. [in Ukrainian]
11. Otchet o deystviakh Obshchestva popechitel'nago o tyurmakh za 1836 god [Report on the activities of the Society for the Care of Prisons for 1836] (1837). *Zhurnal Ministerstva vnutrennikh del*. No.5. S. 177–207, 350. [in Russian]
12. Pal'chenkova V. (2018). Oleksandrivskiy tiuremnyi zamok: data zasnovannia [Oleksandrivskiy Prison Castle: date of foundation]. *Visnyk penitentsiarnoi asociatsii Ukrainy*. No.4(6). S. 55–62. [in Ukrainian]
13. Plan goroda Odessy: gravirovannyi so siemki General'nago shtaba shtabs-kapitana Glebova pri Voennom-topograficheskom depo MDCCCXLIII [Plan of the city of Odessa: engraved from the survey of the General Staff by Staff Captain Glebov at the Military Topographic Depot of MDCCCXLIII] (1843). Sankt-Peterburg: Voennom-topograficheskoe depo. [in Russian]
14. Polnoe sobranie zakonov Rossiiskoi imperii. Sobranie pervoe: v 45 t. [Complete collection of laws of the Russian Empire. First collection: in 45 volumes] (1830). Sankt-Peterburg: Tipografiia II Otdeleniya Sobstvennoi Ego Imperatorskogo Velichestva Kantseliarii. [in Russian]
15. Samoilenko O. (2018). Z istorii Kyivskoi hubernskoi v'iaznitsi [From the history of the Kiev provincial prison]. *Visnyk penitentsiarnoi asociatsii Ukrainy*. No.4(6). Pp. 63–76. [in Ukrainian]
16. Yurash Y. (2021). Odessa committee of the philanthropic society for prisons: formation, composition, activity [Odessa Committee of the Care Society for Prisons: Formation, Composition, Activities] : dys. ... kand. ist. nauk : 07.00.01. Odesa. 212 p. [in Ukrainian]
17. Yatsyshyn M., Levchuk I. (2018). Mistsya pozbytta voli u Volynskiy huberniyi Rosiyskoyi imperiyi naprykintsi XVIII – pochatku XX st. (istoryko – pravove doslidzhennia) : monografiya [Places of deprivation of liberty in Volyn province of the Russian Empire at the end of the 18th – beginning of the 20th century (historical-legal research): monograph]. Lutsk: PrAT "Volynska oblasna drukarnia". 152 p. [in Ukrainian]
18. Ignatieff M. (1989). A just measure of pain: The Penitentiary in the Industrial Revolution, 1750-1850. London: Puffin. 288 p.
19. State archives of Odessa Region. F. 1. Op. 200. Spr.65. 6 ark.
20. State archives of Odessa Region. F. 2. Op. 1. Spr. 35. 50 ark.
21. State archives of Odessa Region. F. 2. Op. 1. Spr. 49. 77 ark.
22. State archives of Odessa Region. F. 2. Op. 1. Spr. 87. 20 ark.
23. State archives of Odessa Region. F. 2. Op. 5. Spr. 151. 152 ark.
24. State archives of Odessa Region. F. 59. Op. 1. Spr. 118. 195 ark.
25. State archives of Odessa Region. F. 361. Op. 1. Spr. 1a. 102 ark.
26. State archives of Odessa Region. F. 361. Op. 1. Spr. 97. 6 ark.
27. State archives of Odessa Region. F. 361. Op. 1. Spr. 162. 29 ark.